

**МІНІСТЕРСТВО ВНУТРІШНІХ СПРАВ УКРАЇНИ
ХАРКІВСЬКИЙ НАЦІОНАЛЬНИЙ УНІВЕРСИТЕТ
ВНУТРІШНІХ СПРАВ**

КАРПЕНКО ДМИТРО ОЛЕКСАНДРОВИЧ

УДК [343.78: 343.78] (477)

**ТЕХНІКО-КРИМІНАЛІСТИЧНЕ ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ
РОЗСЛІДУВАННЯ ЗЛОЧИНІВ, ПОВ'ЯЗАНИХ З
ПОРУШЕННЯМ ПРАВИЛ БЕЗПЕКИ РУХУ АБО
ЕКСПЛУАТАЦІЇ ТРАНСПОРТУ**

12.00.09 – кримінальний процес та криміналістика; судова
експертиза; оперативно-розшукова діяльність

Автореферат
дисертації на здобуття наукового ступеня
кандидата юридичних наук

Харків – 2017

Дисертацією є рукопис.

Робота виконана в Харківському національному університеті внутрішніх справ Міністерства внутрішніх справ України.

Науковий керівник: доктор юридичних наук,
старший науковий співробітник
СИМОНОВИЧ Давид Володимирович,
Харківський національний університет
внутрішніх справ, завідувач відділу
організації освітньо-наукової підготовки.

Офіційні опоненти: доктор юридичних наук, професор
ДАНЬШИН Максим Валерійович,
Харківський національний університет
імені В.Н. Каразіна, заступник декана з
наукової роботи;

кандидат юридичних наук
ТАРАСЕНКО Олег Сергійович,
Національна академія внутрішніх справ,
доцент кафедри оперативно-розшукової
діяльності.

Захист відбудеться 23 грудня 2017 р. о 13 годині на засіданні спеціалізованої вченої ради Д 64.700.01 у Харківському національному університеті внутрішніх справ за адресою: 61080, м. Харків, просп. Льва Ландау, 27.

З дисертацією можна ознайомитися в бібліотеці Харківського національного університету внутрішніх справ за адресою: 61080, м. Харків, просп. Льва Ландау, 27.

Автореферат розісланий 21 листопада 2017 р.

Учений секретар
спеціалізованої вченої ради

Л.В. Могілевський

ЗАГАЛЬНА ХАРАКТЕРИСТИКА РОБОТИ

Актуальність теми. Порушення правил безпеки руху або експлуатації транспорту є нагальною суспільною проблемою, яка постійно та жваво обговорюється, зокрема в частині пошуку засобів її комплексного вирішення. Серед таких засобів варто виокремити і своєчасне виявлення, об'єктивне та успішне розслідування кримінально каранних діянь у зазначеній сфері.

Заради забезпечення ефективного розслідування злочинів, пов'язаних з порушенням правил безпеки руху або експлуатації транспорту, працівники органів правопорядку у своїй повсякденній діяльності повинні використовувати весь потенціал криміналістичної науки, в тому числі у вигляді розроблених технічних засобів і прийомів їх використання для виявлення, фіксації, вилучення та дослідження доказів. На необхідність дослідження стану та перспектив техніко-криміналістичного забезпечення розслідування злочинів, пов'язаних з порушенням правил безпеки руху або експлуатації транспорту, вказують також статистичні дані Генеральної прокуратури України, згідно з якими в 2013 році було зареєстровано 19 722 такі правопорушення, що становить 3,5 % від усіх облікованих злочинів, у 2014 році – 24 700 (4,7 %), у 2015 році – 24 035 (4,3 %), у 2016 році – 26 170 (4,4 %), у січні-жовтні 2017 року – 19 573 (4,1 %). При цьому питома вага злочинів, пов'язаних з виникненням дорожньо-транспортних пригод, серед указаних кримінальних правопорушень становить відповідно в 2013 році – 57,6 %, в 2014 році – 41,7 %, в 2015 році – 45,9 %, в 2016 році – 43,3 %, у січні-жовтні 2017 року – 47,1 %.

Особливості техніко-криміналістичного забезпечення розслідування окремих категорій злочинів були предметом дослідження у працях таких учених, як: Л.І. Аркуша, В.Д. Берназ, Р.С. Белкін, В.О. Волинський, А.Ф. Волобуєв, М.В. Даньшин, В.А. Журавель, В.П. Захаров, Н.І. Клименко, В.Я. Колдін, В.П. Колмаков, В.Г. Коломацький, В.О. Коновалова, В.В. Лисенко, Є.Д. Лук'янчиков, В.О. Малярова, В.В. Назаров, В.О. Образцов, О.В. Одерій, І.А. Петрова, В.Д. Пчолкін, І.В. Пиріг, М.В. Салтевський, Р.Л. Степанюк, О.С. Тарасенко, В.В. Тіщенко, Ж.В. Удовенко, Ю.М. Черноус, В.В. Шендрік, В.Ю. Шепітько, О.О. Юхно, М.П. Яблоков та інші. Проте більшість із зазначених науковців досліджували переважно загальні засади техніко-криміналістичного забезпечення досудового розслідування злочинів, а інші – особливості такого забезпечення по відношенню до процесу розслідування злочинів окремих видів (груп). При цьому залишилися поза увагою вчених питання техніко-криміналістичного забезпечення розслідування

злочинів, пов'язаних з порушенням правил безпеки руху або експлуатації транспорту, що вказує на недостатній рівень розробленості вказаної проблеми.

Відсутність комплексних досліджень проблем техніко-криміналістичного забезпечення розслідування злочинів, пов'язаних з порушенням правил безпеки руху або експлуатації транспорту, та наявність потреби в поглибленні теоретичних знань і наданні практичних рекомендацій щодо такого забезпечення їх розслідування зумовлює актуальність обраної теми дисертації.

Зв'язок роботи з науковими програмами, планами, темами.

Тему дисертації визначено відповідно до Пріоритетних напрямів розвитку правової науки на 2016–2020 роки, затверджених постановою загальних зборів Національної академії правових наук України від 03.03.2016; Переліку пріоритетних напрямів наукового забезпечення діяльності органів внутрішніх справ України на період 2015–2019 років (п. 7.1, 7.6, 7.22, 7.31 додатка 7, п. 10.8, 10.10 додатка 10), затвердженого наказом Міністерства внутрішніх справ України від 16.03.2015 № 275; Пріоритетних напрямів наукових досліджень Харківського національного університету внутрішніх справ на період 2016–2019 років (п. 7.1, 7.13, 10.1), схвалених Вченою радою Харківського національного університету внутрішніх справ 23 лютого 2016 р. (протокол № 2), комплексних науково-дослідних тем Харківського національного університету внутрішніх справ: «Наукове супроводження реформування системи кримінальної юстиції в Україні» (державна реєстрація 0113U008190).

Мета і завдання дослідження. Метою дослідження є визначення теоретичних засад і надання практичних рекомендацій щодо техніко-криміналістичного забезпечення розслідування злочинів, пов'язаних з порушенням правил безпеки руху або експлуатації транспорту. Відповідно до зазначеної мети були сформовані та розв'язані наступні завдання:

– визначити поняття та зміст техніко-криміналістичного забезпечення досудового розслідування;

– розкрити організаційні та правові основи техніко-криміналістичного забезпечення досудового розслідування дорожньо-транспортних пригод, визначити їх зв'язок;

– з'ясувати сутність і види суб'єктів техніко-криміналістичного забезпечення досудового розслідування дорожньо-транспортних пригод;

– здійснити класифікацію техніко-криміналістичних засобів, які використовуються під час розслідування злочинів, пов'язаних з

порушенням правил безпеки руху або експлуатації транспорту;

- з'ясувати особливості застосування техніко-криміналістичних засобів під час проведення слідчого огляду;
- визначити особливості застосування техніко-криміналістичних засобів під час проведення слідчого експерименту;
- висвітлити особливості підготовки та призначення транспортно-трасологічної експертизи;
- охарактеризувати особливості підготовки та призначення автотехнічної експертизи;
- розкрити особливості підготовки та призначення судових експертиз слідів людини.

Об'єктом дослідження є суспільні відносини, що складаються під час техніко-криміналістичного забезпечення досудового розслідування злочинів, пов'язаних з порушенням правил безпеки руху або експлуатації транспорту.

Предмет дослідження становить техніко-криміналістичне забезпечення розслідування злочинів, пов'язаних з порушенням правил руху або експлуатації транспорту.

Методи дослідження. Методологічну основу дисертаційного дослідження склали загальний діалектичний і спеціальні наукові методи. Діалектичний метод використовувався під час дослідження поняття, змісту та значення техніко-криміналістичного забезпечення досудового розслідування, його взаємозв'язку з криміналістичним забезпеченням і з практичною діяльністю правоохоронних та інших державних органів (розділ 1) та вплинув на формулювання висновків та пропозицій за темою дисертації. Застосовувалися такі спеціальні наукові методи дослідження, як: формально-логічний, який використано при визначенні сутності і особливостей техніко-криміналістичного забезпечення досудового розслідування дорожньо-транспортних пригод (розділи 1, 2); системно-структурний, що дав змогу класифікувати суб'єктів техніко-криміналістичного забезпечення досудового розслідування дорожньо-транспортних пригод і техніко-криміналістичні засоби, які використовуються під час розслідування злочинів, пов'язаних з порушенням правил безпеки руху або експлуатації транспорту, а також систематизувати організаційні та правові основи техніко-криміналістичного забезпечення досудового розслідування дорожньо-транспортних пригод (підрозділи 1.2-1.4); порівняльно-правовий, за допомогою якого здійснено аналіз вітчизняного законодавства в аспекті визначення організаційних та правових засад техніко-криміналістичного забезпечення розслідування дорожньо-транспортних пригод (підрозділ 1.2); історико-правовий

метод – застосовано для дослідження генезису формування поняття техніко-криміналістичного забезпечення досудового розслідування (підрозділ 1.1); конкретно-соціологічні методи (анкетування, опитування, інтерв'ювання), які використані для збору інформації про механізми зазначених злочинів, особливості їх виявлення та розслідування; статистичні методи (групування, зведення, аналіз кількісних показників), що надали можливість узагальнити результати аналізу матеріалів слідчої та судової практики (розділ 2); логіко-нормативний метод, який застосовано для аналізу нормативно-правових актів з питань, що мають значення для техніко-криміналістичного забезпечення розслідування злочинів, пов'язаних з порушенням правил безпеки руху або експлуатації транспорту (розділи 1, 2).

Науково-теоретичне підґрунтя для написання дисертації склали науки праці фахівців у галузі філософії, загальної теорії держави і права, криміналістики, судової експертизи, теорії оперативно-розшукової діяльності, кримінального права, кримінального процесу, інших галузевих правових наук.

Положення та висновки дисертації ґрунтуються на нормах Конституції України, кримінального, кримінального процесуального, адміністративного законодавства України, інших законів і підзаконних нормативно-правових актів.

Інформаційну та емпіричну основу дисертації становлять узагальнення практики розслідування злочинів, пов'язаних з порушенням правил безпеки руху або експлуатації транспорту, зокрема: матеріали 175 кримінальних проваджень (кримінальних справ), результати опитування 126 слідчих та експертів. Проаналізовано статистичні та аналітичні матеріали Генеральної прокуратури України, Міністерства внутрішніх справ України, Державної судової адміністрації України, Верховного Суду України, Вищого спеціалізованого суду України з розгляду цивільних і кримінальних справ, оприлюднені матеріали слідчої практики, політико-правову публіцистику та довідкові видання.

Наукова новизна одержаних результатів зумовлюється тим, що в дисертації сформульовано та обґрунтовано низку теоретичних положень і практичних рекомендацій, які мають значення для розвитку криміналістичних методик, теорії кримінального процесу, судової експертології, а також для практичної діяльності правоохоронних органів. Найбільш значущими серед них є такі:

уперше:

– надано визначення поняття техніко-криміналістичного

забезпечення досудового розслідування дорожньо-транспортних пригод як створення належних умов щодо оснащення суб'єктів такої діяльності необхідними техніко-криміналістичними засобами, формування в них знань, умінь і навичок практичного їх застосування, а також залучення в разі необхідності компетентних осіб задля швидкого, повного та неупередженого розслідування злочинів даної категорії;

– визначено сутність організаційних основ техніко-криміналістичного забезпечення досудового розслідування дорожньо-транспортних пригод як встановленого нормативно-правовими актами порядку дій уповноважених суб'єктів з використання техніко-криміналістичних засобів під час здійснення досудового розслідування дорожньо-транспортних пригод із подальшим процесуальним оформленням результату такої діяльності;

– обґрунтовано необхідність закріплення організаційних і правових основ техніко-криміналістичного забезпечення досудового розслідування дорожньо-транспортних пригод на рівні єдиного нормативно-правового акта – Закону України «Про криміналістичне забезпечення досудового розслідування»;

удосконалено:

– положення щодо змісту техніко-криміналістичного забезпечення досудового розслідування дорожньо-транспортних пригод, який утворюють мета та завдання такої діяльності;

– сутність суб'єктів техніко-криміналістичного забезпечення досудового розслідування дорожньо-транспортних пригод як осіб, які реалізують свої повноваження на підставі чинного національного законодавства, використовуючи техніко-криміналістичні засоби задля здійснення техніко-криміналістичного забезпечення досудового розслідування дорожньо-транспортних пригод;

– положення щодо доцільності класифікації техніко-криміналістичних засобів, які використовуються під час розслідування злочинів, пов'язаних з порушенням правил безпеки руху або експлуатації транспорту в залежності від галузі знань;

– підходи до розуміння техніко-криміналістичних засобів, які використовуються під час розслідування злочинів, пов'язаних з порушенням правил безпеки руху або експлуатації транспорту, як сукупності пристроїв, приладів, інструментів, матеріалів і тому подібних, які використовуються уповноваженими суб'єктами під час здійснення досудового розслідування таких кримінальних правопорушень з метою встановлення істини у кримінальному провадженні;

- визначення сутності огляду під час розслідування злочинів, пов'язаних з порушенням правил безпеки руху або експлуатації транспорту, як проведення сукупності дій, що на основі чинного національного законодавства реалізуються безпосередньо слідчим, знаходять свій прояв у виявленні, фіксації та вилученні доказової інформації задля встановлення істини під час розслідування злочинів, пов'язаних з порушенням правил безпеки руху або експлуатації транспорту, та здійснюються відповідно до КПК України;

- розуміння сутності слідчого експерименту під час розслідування злочинів, пов'язаних з порушенням правил безпеки руху або експлуатації транспорту, як слідчої (розшукової) дії, яка на основі процесуального законодавства реалізується уповноваженим суб'єктом у вигляді перевірки і уточнення відомостей та фактів, а також отримання нової доказової інформації шляхом максимально точного відтворення дій злочинця і обстановки вчиненого злочину у сфері порушення правил безпеки руху або експлуатації транспорту;

- тактику підготовки та призначення транспортно-трасологічної, автотехнічної експертизи та криміналістичної експертизи слідів людини з розкриттям особливостей використання в такому разі окремих техніко-криміналістичних засобів;

набули подальшого розвитку:

- положення стосовно того, що метою техніко-криміналістичного забезпечення досудового розслідування дорожньо-транспортних пригод є підвищення ефективності такого розслідування;

- наукові підходи щодо визначення організаційних та правових основ техніко-криміналістичного забезпечення досудового розслідування дорожньо-транспортних пригод в нормативно-правових актах з урахуванням їх юридичної сили: Конституції України; міжнародних договорах України; кодифікованому законодавстві (кодексах); законах України; підзаконних нормативно-правових актах, чільне місце серед яких в контексті досліджуваного питання посідають: акти Президента України та Кабінету Міністрів України; акти МВС України, Мінюсту України, МОЗ України та інших центральних органів виконавчої влади;

- наукові підходи щодо доцільності класифікації техніко-криміналістичних засобів, які використовуються під час розслідування злочинів, пов'язаних з порушенням правил безпеки руху або експлуатації транспорту, в залежності від галузі знань;

- обґрунтування першорядності проведення огляду місця дорожньо-транспортної пригоди;

- положення щодо специфіки проведення слідчого експерименту

під час розслідування злочинів, пов'язаних з порушенням правил безпеки руху або експлуатації транспорту, з визначенням особливостей використання техніко-криміналістичних засобів.

Практичне значення отриманих результатів. Сформульовані в дисертації теоретичні положення, пропозиції, висновки і рекомендації впроваджено та надалі може бути використано:

– у науково-дослідницькій сфері – для подальшого вдосконалення методики розслідування злочинів, пов'язаних з порушенням правил руху або експлуатації транспорту;

– у правотворчості – у процесі підготовки і опрацювання законопроектів, що регламентують правовідносини в досліджуваній сфері, а також при внесенні змін і доповнень до чинного законодавства України;

– у правозастосовній діяльності – як рекомендації щодо досудового розслідування злочинів, пов'язаних з порушенням правил руху або експлуатації транспорту (*акт впровадження у практичну діяльність слідчого управління ГУНП в Харківській області від 7.11.2017*);

– в освітньому процесі – під час викладання криміналістики, а також для підготовки підручників, навчальних посібників і методичної літератури для студентів вищих юридичних навчальних закладів (*акт впровадження у навчальний процес Харківського національного університету внутрішніх справ від 2.11.2017*).

Апробація результатів дисертації. Основні теоретичні положення, висновки і рекомендації, сформульовані у процесі роботи над дисертацією, оприлюднено на міжнародних науково-практичних конференціях: «Державне регулювання суспільних відносин: розвиток законодавства та проблеми правозастосування» (Київ, 2016); «Пріоритети розвитку юридичної науки у XXI столітті» (Одеса, 2016); «Реформування національного та міжнародного права: перспективи та пріоритети»: (Одеса, 2017); «Рівень ефективності та необхідність впливу юридичної науки на нормотворчу діяльність та юридичну практику» (Харків, 2017).

Публікації. Основні наукові результати дисертації знайшли відображення в 10 наукових працях, серед яких 6 статей в юридичних фахових виданнях (з них 1 – у зарубіжному виданні), а також у 4 тезах доповідей і повідомлень на науково-практичних конференціях.

Структура роботи. Дисертація складається зі вступу, трьох розділів, що включають дев'ять підрозділів, висновків, списку використаних джерел та додатків. Загальний обсяг роботи становить 202 сторінки, список використаних джерел складається з 193

найменувань і займає 23 сторінки, додатки розміщено на 4 сторінках.

ОСНОВНИЙ ЗМІСТ

У **Вступі** обгрунтовано актуальність теми дослідження, наведено зв'язок роботи з науковими програмами, планами, темами, визначено мету і завдання, об'єкт і предмет, використані методи дослідження, викладено наукову новизну і практичне значення одержаних результатів, визначено відомості про публікації, структуру і обсяг дисертаційного дослідження.

Розділ 1 «Сутність та значення техніко-криміналістичного забезпечення досудового розслідування дорожньо-транспортних пригод» складається із трьох підрозділів.

У підрозділі 1.1 *«Поняття та зміст техніко-криміналістичного забезпечення досудового розслідування»* визначено, що категорія «техніко-криміналістичне забезпечення досудового розслідування» походить від більш широкої категорії «криміналістичне забезпечення досудового розслідування», хоча й починає вживатися на сторінках наукової літератури раніше. Проаналізовано підходи вчених правознавців щодо визначення сутності як поняття «криміналістичне забезпечення», так і поняття «техніко-криміналістичне забезпечення». Встановлено взаємозв'язок даних категорій. Зазначено, що техніко-криміналістичне забезпечення слід розглядати як складову частину або ж різновид криміналістичного забезпечення досудового розслідування. Вказано на недоречність сприйняття сутності техніко-криміналістичного забезпечення досудового розслідування у вузькому та широкому розуміннях.

Зазначено, що зміст техніко-криміналістичного забезпечення досудового розслідування дорожньо-транспортних пригод становлять мета та завдання такого забезпечення. У такому разі метою є підвищення ефективності досудового розслідування даної категорії злочинів, а завданнями – конкретні напрямки такої діяльності, за допомогою яких реалізується названа мета. Серед таких напрямків вказано наступні: виявлення, збір, фіксацію доказової інформації; подальший аналіз такої інформації; залучення до слідчих (розшукових), негласних слідчих (розшукових) дій та оперативно-розшукових заходів компетентних у відповідній галузі осіб (які володіють спеціальними знаннями); оснащення уповноважених на здійснення техніко-криміналістичного забезпечення суб'єктів сучасними технічними засобами; формування у таких суб'єктів умінь і навичок практичного застосування криміналістичної техніки тощо.

Запропоновано визначати техніко-криміналістичне забезпечення

розслідування дорожньо-транспортних пригод як створення належних умов щодо оснащення суб'єктів такої діяльності необхідними техніко-криміналістичними засобами, формування у них знань, вмінь і навичок практичного їх застосування, а також залучення в разі необхідності компетентних осіб задля швидкого, повного та неупередженого розслідування злочинів даної категорії.

У підрозділі 1.2 *«Організаційні та правові основи техніко-криміналістичного забезпечення досудового розслідування дорожньо-транспортних пригод»* зазначено, що організаційні основи техніко-криміналістичного забезпечення досудового розслідування дорожньо-транспортних пригод визначають структуру даної діяльності як системного явища і являють собою встановлений нормативно-правовими актами порядок дій уповноважених суб'єктів з використання техніко-криміналістичних засобів під час здійснення досудового розслідування дорожньо-транспортних пригод із подальшим процесуальним оформленням результату такої діяльності. Наведені організаційні основи закріплюються на рівні відповідних нормативно-правових актів, які у своїй сукупності слід розглядати як правові основи такої діяльності. Саме в цьому й полягає взаємозв'язок організаційних і правових основ техніко-криміналістичного забезпечення досудового розслідування дорожньо-транспортних пригод.

Розглянуто організаційні та правові основи техніко-криміналістичного забезпечення досудового розслідування дорожньо-транспортних пригод з урахуванням юридичної сили законодавчих актів, у яких вони закріплені. Акцентовано увагу на тому, що організаційні та правові основи техніко-криміналістичного забезпечення досудового розслідування дорожньо-транспортних пригод здебільшого визначено на рівні підзаконних нормативно-правових актів, що негативно впливає на стабільність регулювання даної сфери правовідносин, ускладнює його сприйняття зацікавленими особами. Запропоновано такі основи закріпити на рівні Закону України *«Про криміналістичне забезпечення досудового розслідування»*.

У підрозділі 1.3 *«Суб'єкти техніко-криміналістичного забезпечення досудового розслідування дорожньо-транспортних пригод»* встановлено, що суб'єкти техніко-криміналістичного забезпечення досудового розслідування дорожньо-транспортних пригод є структурною складовою правовідносин у даній сфері суспільного життя. Такі суб'єкти визначено як осіб, які реалізують свої повноваження на підставі чинного національного законодавства, використовуючи техніко-криміналістичні засоби задля здійснення

техніко-криміналістичного забезпечення досудового розслідування дорожньо-транспортних пригод. Виокремлено індивідуальні та колективні суб'єкти техніко-криміналістичного забезпечення досудового розслідування дорожньо-транспортних пригод. Проаналізовано правовий статус таких суб'єктів, як: працівники патрульної поліції; слідчі; слідчі-криміналісти; спеціалісти; працівники оперативних та оперативно-технічних підрозділів; судові експерти; слідчо-оперативна група; слідча група; експертна установа; група експертів. Наголошено на недоліках правової регламентації правового статусу окремих із названих суб'єктів.

Розділ 2 «Застосування техніко-криміналістичних засобів під час досудового розслідування злочинів, пов'язаних з порушенням правил безпеки руху або експлуатації транспорту» складається з трьох підрозділів

У підрозділі 2.1 «Класифікація техніко-криміналістичних засобів, які використовуються під час розслідування злочинів, пов'язаних з порушенням правил безпеки руху або експлуатації транспорту» обґрунтовано, що поняття техніко-криміналістичних засобів збігається зі сприйняттям криміналістичної техніки в її вузькому розумінні. Техніко-криміналістичні засоби, які використовуються під час розслідування злочинів, пов'язаних з порушенням правил безпеки руху або експлуатації транспорту, визначено як сукупність пристроїв, приладів, інструментів, матеріалів і тому подібних, які використовуються уповноваженими суб'єктами під час здійснення досудового розслідування таких кримінальних правопорушень з метою встановлення істини у кримінальному провадженні. Під класифікацією наведених засобів запропоновано розуміти процес поділу техніко-криміналістичних засобів досудового розслідування злочинів, пов'язаних з порушенням правил безпеки руху або експлуатації транспорту, на групи за наперед встановленими критеріями класифікації, які вказують на їх найсуттєвіші ознаки. В якості критерію класифікації техніко-криміналістичних засобів, що використовуються під час розслідування досліджуваної категорії злочинів, обрано галузь знань. Визначено сутність та особливості техніко-криміналістичних засобів, які найчастіше використовуються під час розслідування злочинів, пов'язаних з порушенням правил безпеки руху або експлуатації транспорту.

У підрозділі 2.2 «Особливості застосування техніко-криміналістичних засобів під час проведення слідчого огляду» наголошується, що складність проведення досудового розслідування злочинів, пов'язаних з порушенням правил безпеки руху або

експлуатації транспорту, обумовлена декількома факторами.

На основі аналізу найбільш розповсюджених позицій щодо розуміння сутності слідчого огляду виокремлено характерні ознаки даної слідчої (розшукової) дії. Сутність слідчого огляду при розслідуванні злочинів, пов'язаних з порушенням правил безпеки руху або експлуатації транспорту, визначено як сукупність дій, що на основі чинного національного законодавства реалізуються безпосередньо слідчим, знаходять свій прояв у виявленні, фіксації та вилученні доказової інформації задля встановлення об'єктивної істини під час розслідування злочинів, пов'язаних з порушенням правил безпеки руху або експлуатації транспорту. В якості різновиду слідчого огляду, що проводиться під час розслідування досліджуваної категорії злочинів, названо огляд місця дорожньо-транспортної пригоди, оскільки: дана слідча (розшукова) дія проводиться однією з перших; може включати у свій склад проведення всіх інших слідчих оглядів (огляд транспортного засобу; огляд трупу тощо); під час його проведення використовується найбільша кількість техніко-криміналістичних засобів; його суб'єкти повинні володіти спеціальними вузькопрофільними знаннями.

У підрозділі 2.3 *«Особливості застосування техніко-криміналістичних засобів під час проведення слідчого експерименту»* з'ясовано, що під час розслідування злочинів, пов'язаних з порушенням правил безпеки руху або експлуатації транспорту, у слідчого виникає необхідність перевірки або ж уточнення відомостей, що мають значення для встановлення об'єктивної істини, а також необхідність встановлення додаткових даних, що пов'язано з необхідністю проведення відповідних судових експертиз. Такі завдання слідчий вирішує в ході проведення слідчого експерименту. Визначено, що такий слідчий експеримент є слідчою (розшуковою) дією, яка на основі процесуального законодавства реалізується уповноваженим суб'єктом у вигляді перевірки і уточнення відомостей та фактів, а також отримання нової доказової інформації шляхом максимально точного відтворення дій злочинця і обстановки вчиненого злочину у сфері порушення правил безпеки руху або експлуатації транспорту. Наголошено на необхідності використання техніко-криміналістичних засобів під час проведення даної слідчої (розшукової) дії. Розкрито сутність та особливості використання таких техніко-криміналістичних засобів.

Розділ 3 «Підготовка та призначення експертиз у ході досудового розслідування злочинів, пов'язаних з порушенням правил безпеки руху або експлуатації транспорту» складається із трьох підрозділів

У підрозділі 3.1 «Підготовка та призначення транспортно-трасологічної експертизи» транспортно-трасологічна експертиза розглядається як підвид інженерно-транспортної експертизи, яка, у свою чергу, є різновидом інженерно-технічної експертизи. Встановлено, що підготовка та призначення транспортно-трасологічної експертизи спрямовані на вирішення таких завдань під час розслідування злочинів, пов'язаних з порушенням правил безпеки руху або експлуатації транспорту, як: ідентифікація транспортного засобу за слідами, що були ним залишені; визначення взаємного розташування транспортних засобів у момент їх контакту; визначення місця зіткнення транспортних засобів або ж місця наїзду на пішохода та багато інших. Процес підготовки та призначення даної експертизи складається з ряду взаємозалежних аспектів, першочергове значення серед яких мають наступні: зібрання інформації та матеріалу, які необхідні для проведення транспортно-трасологічної експертизи; з'ясування та формування переліку питань, які будуть поставлені перед експертом, тобто визначення її предмета; вирішення питання щодо обрання експерта (експертної установи), який буде проводити таку експертизу. Проаналізовано особливості кожного етапу підготовки та призначення транспортно-трасологічної експертизи.

У підрозділі 3.2 «Підготовка та призначення автотехнічної експертизи» наголошується, що автотехнічна експертиза повинна призначатися в усіх без виключення випадках під час розслідування злочинів, пов'язаних з порушенням правил безпеки руху або експлуатації транспорту. Акцентовано увагу на тому, що процес підготовки та призначення автотехнічної експертизи є однією із найважливіших слідчих (розшукових) дій, що має у своєму складі окремі етапи. Аналіз таких етапів свідчить, що особливе місце серед них посідає здійснення таких слідчих (розшукових) дій, як огляд дорожньо-транспортної пригоди та слідчий експеримент, які необхідно проводити із залученням спеціаліста-автотехніка.

Аргументовано, що особливості процесу підготовки та призначення автотехнічної експертизи під час розслідування злочинів, пов'язаних з порушенням правил безпеки руху або експлуатації транспорту, зумовлюються тим, що, як правило, вона призначається після проведення всіх інших слідчих (розшукових) дій та експертиз, а тому останні спрямовані на її забезпечення. Аналіз законодавства, а також позицій учених-криміналістів дозволяє стверджувати про наявність таких різновидів автотехнічної експертизи: автотехнічна експертиза обставин дорожньо-транспортної пригоди; автотехнічна експертиза просторово-динамічних характеристик дорожньо-

транспортної пригоди; автотехнічна експертиза причинно-наслідкового зв'язку дій водія та дорожньо-транспортної пригоди; автотехнічна експертиза технічного стану транспортного засобу; автотехнічна експертиза деталей транспортного засобу. При здійсненні слідчих (розшукових) дій, спрямованих на підготовку та призначення автотехнічної експертизи, необхідно враховувати особливості кожного із названих її різновидів, які здебільшого знаходять свій прояв у предметі такої експертизи, тобто переліку питань, які слідчий може поставити перед експертом.

У підрозділі 3.3 «Підготовка та призначення криміналістичних експертиз слідів людини» встановлено, що для вирішення завдань зі встановлення особи водія, який керував відповідним транспортним засобом під час дорожньо-транспортної пригоди, а також ідентифікації знайденого на такому місці трупу слід проводити судову експертизу слідів людини. Під час підготовки та призначення такої судової експертизи першорядне значення для слідчого має правильне визначення її різновидів. Задля ідентифікації особи за слідами рук призначається дактилоскопічна експертиза. Проте її призначення може бути ускладнено багатьма факторами, як то неможливість вилучення відповідних слідів або ж взагалі їх відсутність на місці події. У такому разі призначають судово-медичну експертизу біологічних слідів людини. В якості різновиду (підвиду) такої експертизи слід розглядати генотипоскопічну експертизу.

Підкреслено, що вирішальну роль під час підготовки та призначення судових експертиз слідів людини під час розслідування злочинів, пов'язаних з порушеннями правил безпеки руху та експлуатації транспорту, відіграє правильне проведення огляду місця дорожньо-транспортної пригоди, оскільки в подальшому відповідні сліди людини, як правило, вже неможливо встановити внаслідок їх природніх особливостей (швидкість псування, змішування з іншими слідами, їх руйнування, зміна властивостей, вплив природніх факторів тощо). Акцентовано увагу на тому, що важливо не тільки встановити сліди людини, а й правильно їх вилучити. А тому під час підготовки та призначення судової експертизи слідів людини слід використовувати відповідні техніко-криміналістичні засоби із дотриманням загальних правил.

ВИСНОВКИ

У дисертації наведено теоретичне узагальнення та запропоновано нове вирішення наукового завдання – визначення теоретичних засад і надання практичних рекомендацій щодо техніко-криміналістичного забезпечення розслідування злочинів, пов'язаних з порушенням правил

безпеки руху або експлуатації транспорту. Зазначене надало змогу зробити наступні висновки та висунути такі положення:

1. Сутність поняття техніко-криміналістичного забезпечення досудового розслідування дорожньо-транспортних пригод може бути розкрита як створення належних умов щодо оснащення суб'єктів такої діяльності необхідними техніко-криміналістичними засобами, формування у них знань, вмінь і навичок практичного їх застосування, а також залучення в разі необхідності компетентних осіб задля швидкого, повного та неупередженого розслідування злочинів даної категорії. Зміст техніко-криміналістичного забезпечення досудового розслідування дорожньо-транспортних пригод складають мета, на досягнення якої спрямовується така діяльність, а також завдання як окремі напрямки досягнення такої мети, які полягають у: виявленні, зборі, фіксації доказової інформації; подальшому аналізі такої інформації; залученні до слідчих (розшукових), негласних слідчих (розшукових) дій та оперативно-розшукових заходів компетентних у відповідній галузі осіб (які володіють спеціальними знаннями); оснащенні уповноважених на здійснення техніко-криміналістичного забезпечення суб'єктів сучасними технічними засобами; формуванні у таких суб'єктів умінь і навичок практичного застосування криміналістичної техніки тощо.

2. Під організаційними основами техніко-криміналістичного забезпечення досудового розслідування дорожньо-транспортних пригод слід розуміти встановлений нормативно-правовими актами порядок дій уповноважених суб'єктів з використання техніко-криміналістичних засобів під час здійснення досудового розслідування дорожньо-транспортних пригод із подальшим процесуальним оформленням результату такої діяльності. Організаційні основи тісно пов'язані та спираються на систему нормативно-правових актів, які закріплюють і визначають правові основи техніко-криміналістичного забезпечення досудового розслідування дорожньо-транспортних пригод. У своїй більшості вищенаведені основи закріплені та деталізовані на підзаконному нормативно-правовому рівні.

3. Під суб'єктами техніко-криміналістичного забезпечення досудового розслідування дорожньо-транспортних пригод необхідно розуміти осіб, які реалізують свої повноваження на підставі чинного національного законодавства, використовуючи техніко-криміналістичні засоби задля здійснення техніко-криміналістичного забезпечення досудового розслідування дорожньо-транспортних пригод. Слід розрізняти індивідуальних (працівники патрульної поліції; слідчі; слідчі-криміналісти; спеціалісти; працівники оперативних та

оперативно-технічних підрозділів; експерти) та колективних (слідчо-оперативна група; слідча група; експертні установи; група експертів) суб'єктів техніко-криміналістичного забезпечення досудового розслідування дорожньо-транспортних пригод.

4. Класифікація техніко-криміналістичних засобів, які використовуються під час розслідування злочинів, пов'язаних з порушенням правил безпеки руху або експлуатації транспорту, за таким критерієм, як галузь знань, може бути представлена наступним чином: 1) загальні технічні засоби; 2) технічні засоби, що використовуються в інших галузях знань і були пристосовані для потреб техніко-криміналістичного забезпечення досудового розслідування наведеної категорії злочинів; 3) спеціально створені задля здійснення техніко-криміналістичного забезпечення досліджуваної діяльності засоби.

5. Специфіка застосування техніко-криміналістичних засобів під час проведення слідчого огляду обумовлена рядом аспектів. Зокрема, слідчий огляд є узагальнюючим поняттям і під час розслідування злочинів, пов'язаних з порушенням правил безпеки руху або експлуатації транспорту, може мати наступні різновиди: огляд місця дорожньо-транспортної події; огляд транспортного засобу; огляд трупу; огляд стану дорожнього покриття тощо. Першорядне значення під час розслідування злочинів, пов'язаних з порушенням правил безпеки руху або експлуатації транспорту, має огляд місця дорожньо-транспортної події, що обумовлюється: необхідністю якомога швидшого збереження доказової інформації; може включати майже всі інші види слідчих оглядів, що характерні для розслідування даної категорії злочинів; особа, котра його здійснює, повинна володіти спеціальними, подекуди дуже вузькопрофільними знаннями щодо використання техніко-криміналістичних засобів.

6. Особливості застосування техніко-криміналістичних засобів під час проведення слідчого експерименту знаходять свій прояв у необхідності широкого використання спеціальних знань, а тому залучення до такої діяльності спеціалістів різного профілю, як правило, спеціаліста-автотехніка. Акцентовано увагу на необхідності планування слідчого експерименту, що також доречно робити за участю спеціаліста. Хід і результати слідчого експерименту необхідно фіксувати техніко-криміналістичними засобами фото- та, зважаючи на його динамічний характер, відеозйомки. Також слід використовувати такі техніко-криміналістичні засоби, як засоби освітлення; огорожувальні засоби; вимірювальні засоби та засоби креслення; транспортні засоби та спеціальну техніку.

7. Особливості підготовки та призначення транспортно-трасологічної експертизи знаходять свій прояв у завданнях, що вирішуються в ході її проведення. Серед таких завдань особливе значення мають наступні: ідентифікація транспортного засобу за слідами, що були ним залишені; визначення взаємного розташування транспортних засобів у момент їх контакту; визначення місця зіткнення транспортних засобів або ж місця наїзду на пішохода та багато інших. Процес підготовки та призначення транспортно-трасологічної експертизи складається з ряду взаємозалежних аспектів, першочергове значення серед яких мають наступні: збирання інформації та матеріалу, які необхідні для проведення транспортно-трасологічної експертизи; з'ясування та формування переліку питань, які будуть поставлені перед експертом, тобто визначення її предмета; вирішення питання щодо обрання експерта (експертної установи), який буде проводити таку експертизу.

8. Особливості підготовки та призначення автотехнічної експертизи під час розслідування злочинів, пов'язаних з порушенням правил безпеки руху або експлуатації транспорту, зумовлюються тим, що в більшості випадків така експертиза проводиться останньою, а більшість слідчих (розшукових) дій, а також інших експертиз спрямовані на її забезпечення. Висновки автотехнічної експертизи мають вирішальне значення в розслідуванні зазначеної категорії злочинів. При підготовці та призначенні автотехнічної експертизи слідчий повинен чітко визначити питання, які будуть поставлені експерту-автотехніку, а також надати йому всі матеріали кримінального провадження. При формулюванні таких питань слідчий повинен керуватися завданнями, які вирішує автотехнічна експертиза. У залежності від вирішуваних автотехнічною експертизою завдань слід виокремити наступні її різновиди: автотехнічна експертиза обставин дорожньо-транспортної пригоди; автотехнічна експертиза просторово-динамічних характеристик дорожньо-транспортної пригоди; автотехнічна експертиза причинно-наслідкового зв'язку дій водія та дорожньо-транспортної пригоди; автотехнічна експертиза технічного стану транспортного засобу; автотехнічна експертиза деталей транспортного засобу.

9. Особливості підготовки та призначення судових експертиз слідів людини під час розслідування злочинів, пов'язаних з порушенням правил безпеки руху або експлуатації транспорту, пов'язані із завданнями, які вирішуються в ході її проведення – необхідністю встановлення особи водія, який керував транспортним засобом під час дорожньо-транспортної пригоди, а також ідентифікації

труп у разі його виявлення на місці такої пригоди. Наведене обумовлює необхідність проведення ретельного огляду місця дорожньо-транспортної пригоди задля встановлення та вилучення відповідних слідів людини. При виявленні відповідних слідів слідчий вирішує питання про різновид судової експертизи слідів людини, що має бути проведена. У разі необхідності ідентифікації слідів рук людини проводиться дактилоскопічна експертиза. Якщо виявлено та вилучено біологічні сліди, доречно призначати судово-медичну експертизу слідів людини, зокрема такий її різновид, як генотипоскопічна експертиза.

СПИСОК ОПУБЛІКОВАНИХ ПРАЦЬ ЗА ТЕМОЮ ДИСЕРТАЦІЇ:

1. Карпенко Д.О., Поняття та зміст техніко-криміналістичного забезпечення досудового розслідування. *Боротьба з організованою злочинністю і корупцією (теорія і практика)*. 2015. № 2. С. 134-140.
2. Карпенко Д.О., Організаційні та правові основи техніко-криміналістичного забезпечення досудового розслідування дорожньо-транспортних пригод. *Прикарпатський юридичний вісник*. 2015. № 3 (9). Т. 3. С. 183-187.
3. Карпенко Д.О., Класифікація техніко-криміналістичних засобів, які використовуються під час розслідування злочинів, пов'язаних з порушенням правил безпеки руху або експлуатації транспорту. *Науковий вісник публічного та приватного права*. 2016. Том 2. С. 187-193.
4. Карпенко Д.О., Патрульний поліцейський, як суб'єкт техніко-криміналістичного забезпечення досудового розслідування дорожньо-транспортних пригод. *Науковий вісник Ужгородського національного університету*. Серія «Право». 2016. Випуск 41. Т. 3. С. 161-166.
5. Карпенко Д.А., Индивидуальные субъекты технико-криминалистического обеспечения предварительного расследования дорожно-транспортных происшествий. *Международный научно-практический журнал «Право и Закон»*. 2017. № 2. С. 107-112.
6. Карпенко Д.О., Характеристика підзаконних нормативно-правових актів, які визначають організаційні та правові засади техніко-криміналістичного забезпечення досудового розслідування дорожньо-транспортних пригод. *Науковий вісник Херсонського державного університету*. Серія «Юридичні науки». 2017. № 2. Т. 3. С. 101-107.
7. Карпенко Д.О., Роль Конституції України у регулюванні діяльності з техніко-криміналістичного забезпечення досудового розслідування дорожньо-транспортних пригод. *Державне регулювання суспільних відносин: розвиток законодавства та проблеми*

правозастосування: матеріали Міжнар. наук.-практ. конф. (м. Київ, 8-9 липня 2016 р.). К: Центр правових наукових досліджень, 2016. С. 127-129.

8. Карпенко Д.О., Значення міжнародно-правових актів у регулюванні техніко-криміналістичного забезпечення досудового розслідування дорожньо-транспортних пригод. *Пріоритети розвитку юридичної науки у XXI столітті*: матеріали Міжнар. наук.-практ. конф. (м. Одеса, 8-9 квітня 2016 р.). Одеса: ГО «Причорноморська фундація права», 2016. С. 111-113.

9. Карпенко Д.О., Слідчий криміналіст та його помічник як суб'єкти техніко-криміналістичного забезпечення досудового розслідування дорожньо-транспортних пригод. *Реформування національного та міжнародного права: перспективи та пріоритети*: матеріали міжнародної науково-практичної конференції (м. Одеса, Україна, 20-21 січня 2017 р.) – Одеса: ГО «Причорноморська фундація права», 2017. С. 104-106.

10. Карпенко Д.О., Колективні суб'єкти техніко-криміналістичного забезпечення досудового розслідування дорожньо-транспортних пригод. *Рівень ефективності та необхідність впливу юридичної науки на нормотворчу діяльність та юридичну практику*: матеріали міжнародної науково-практичної конференції (м. Харків, Україна, 3-4 лютого 2017 р.) – Х: Східноукраїнська наукова юридична організація, 2017. С. 96-98.

АНОТАЦІЯ

Карпенко Д.О. Техніко-криміналістичне забезпечення розслідування злочинів, пов'язаних з порушенням правил безпеки руху або експлуатації транспорту – Кваліфікаційна наукова праця на правах рукопису.

Дисертація на здобуття наукового ступеня кандидата юридичних наук за спеціальністю 12.00.09 – кримінальний процес та криміналістика; судова експертиза; оперативно-розшукова діяльність. – Харківський національний університет внутрішніх справ. – Харків, 2017.

У дисертації здійснено комплексний аналіз особливостей техніко-криміналістичного забезпечення розслідування злочинів, пов'язаних з порушенням правил безпеки руху або експлуатації транспорту. На основі аналізу позицій учених-криміналістів, чинного кримінального та кримінального процесуального законодавства визначено поняття та зміст техніко-криміналістичного забезпечення досудового розслідування. Розкрито організаційні та правові основи техніко-криміналістичного забезпечення досудового розслідування дорожньо-транспортних пригод, встановлено їх взаємозв'язок. З'ясовано сутність

і види суб'єктів техніко-криміналістичного забезпечення досудового розслідування дорожньо-транспортних пригод.

Ключові слова: техніко-криміналістичне забезпечення, техніко-криміналістичні засоби, досудове розслідування дорожньо-транспортних пригод, розслідування злочинів, правовий статус суб'єктів, підготовка та призначення судових експертиз, проведення слідчих (розшукових) дій.

АННОТАЦІЯ

Карпенко Д.А. Техніко-криміналістическое обеспечение расследования преступлений, связанных с нарушением правил безопасности движения или эксплуатации транспорта. – Квалификационный научный труд на правах рукописи.

Диссертация на соискание ученой степени кандидата юридических наук по специальности 12.00.09 – уголовный процесс и криминалистика; судебная экспертиза; оперативно-розыскная деятельность. – Харьковский национальный университет внутренних дел. – Харьков, 2017.

В диссертации осуществлен комплексный анализ особенностей технико-криминалистического обеспечения расследования преступлений, связанных с нарушением правил безопасности движения или эксплуатации транспорта. На основе анализа позиций ученых-криминалистов, действующего уголовного и уголовного процессуального законодательства определена сущность и значение технико-криминалистического обеспечения досудебного расследования. Под данным обеспечением предложено понимать создание условий по оснащению субъектов такой деятельности необходимыми технико-криминалистическими средствами, формирование у них знаний, умений и навыков практического их применения, а также привлечение в случае необходимости компетентных лиц для быстрого, полного и беспристрастного расследования преступлений данной категории. Раскрыты организационные и правовые основы технико-криминалистического обеспечения предварительного расследования дорожно-транспортных происшествий. Установлено, что взаимосвязь таких основ характеризуется их закреплением на уровне соответствующих нормативно-правовых актов, которые следует рассматривать с учетом юридической силы отдельно взятого акта.

Выявлены сущность и виды субъектов технико-криминалистического обеспечения досудебного расследования дорожно-транспортных происшествий. Обосновано, что ими могут быть индивидуальные и коллективные субъекты. Осуществлена

классификация технико-криминалистических средств, используемых при расследовании преступлений, связанных с нарушением правил безопасности движения или эксплуатации транспорта. В качестве критерия такой классификации выбрана отрасль знаний. Установлены особенности применения технико-криминалистических средств при проведении следственного осмотра. Выделены осмотр места дорожно-транспортного происшествия, осмотр транспортного средства, осмотр трупа, осмотр состояния дорожного покрытия и тому подобное. Освещены особенности их проведения. Определено, что основным видом следственного осмотра, который проводится при расследовании преступлений, связанных с нарушением правил безопасности движения или эксплуатации транспорта, является осмотр места дорожно-транспортного происшествия.

Охарактеризованы особенности подготовки и проведения транспортно-трасологической экспертизы. Установлен перечень задач, которые решаются с помощью проведения такой экспертизы, а также следственных (розыскных) действий, имеющих первостепенное значение для осуществления ее подготовки и назначения. Выяснены особенности подготовки и назначения автотехнической экспертизы. Отмечено первостепенное доказательственное значение выводов такой экспертизы. Выяснено, что важным аспектом ее подготовки является обязательное проведение следственного эксперимента. Обосновано, что для установления личности водителя, который управлял транспортным средством во время дорожно-транспортного происшествия, а также идентификации трупа в случае его обнаружения на месте такого происшествия назначают судебные экспертизы следов человека.

Ключевые слова: технико-криминалистическое обеспечение, технико-криминалистические средства, досудебное расследование ДТП, расследование преступлений, правовой статус субъектов, подготовка и назначение судебных экспертиз, проведения следственных (розыскных) действий.

SUMMARY

Karpenko D.O. Technical and Forensic Provision of Investigating Crimes Related to the Violation of Safety Rules of Transport Traffic or Operation. – *Qualifying scientific work as the manuscript.*

The thesis for a candidate's degree by the specialty 12.00.09 – criminal procedure and criminalistics; forensic expertise; operative and search activities. – Kharkiv National University of Internal Affairs. – Kharkiv, 2017.

The author of the dissertation has carried out the comprehensive analysis of peculiarities of the technical and forensic provision of investigating crimes related to the violation of safety rules of transport traffic or operation. On the basis of the analysis of the positions of scholars in the sphere of criminalistics, the current criminal and criminal procedural legislation, the author has defined the notion and content of the technical and forensic provision of pre-trial investigation. The organizational and legal foundations of technical and forensic provision of pre-trial investigation of traffic accidents have been revealed; their relationship has been established. The essence and types of subjects of technical and forensic provision of pre-trial investigation of traffic accidents have been clarified.

Key words: technical and forensic provision, technical and forensic means, pre-trial investigation of traffic accidents, investigation of crimes, legal status of subjects, preparation and appointment of forensic examinations, conducting investigative (search) actions.